

Democratie onder druk

een oproep tot actie

Democratie staat wereldwijd onder druk! Niet alleen als gevolg van acties van anti-democratische en autocratische regimes, maar ook door de opkomst van anti-democratische populistische bewegingen en partijen in democratische staten.

Democratische structuren creëren en verdedigen is primair een taak van overheidsactoren, zoals wetgevers en handhavers, maar velen van hen zetten zich niet adequaat in voor deze taak.

Daarom moeten maatschappelijke organisaties, bedrijven en andere actoren in de samenleving ook een rol spelen bij het aanpakken van problemen en uitdagingen in gevestigde democratieën, zwakke democratieën en autocratieën.

Onderteken het manifest

Dit manifest is een initiatief van de Nederlandse Democratie Coalitie en werd opgesteld door meer dan 150 vertegenwoordigers van Nederlandse en Europese maatschappelijke organisaties tijdens de conferentie "Democratie onder Druk" (Den Haag, 10 november 2022)

Democratie moet een topprioriteit zijn

1. We roepen autoriteiten – lokaal, nationaal en internationaal – op om actief de rechten van burgers en maatschappelijke organisaties te respecteren en te verdedigen.

Vrijheid van meningsuiting, vergadering en vereniging moet worden gegarandeerd en actief worden bevorderd door ruimte voor zinvolle participatie te creëren in de beleidsvorming, zodat alle democratieverdedigers, vredesactivisten, mensenrechtenverdedigers, anti-corruptieactivisten, professionele media en andere onafhankelijke organisaties kunnen bijdragen aan het functioneren en versterken van democratie.

We vragen om een gezamenlijke inzet van overheden en maatschappelijke organisaties om een langetermijnstrategie voor democratie-ondersteuning te ontwikkelen. De redenen waarom democratie belangrijk is, moeten opnieuw expliciet worden gemaakt, vooral voor jongere generaties en groepen burgers die teleurgesteld zijn in het functioneren van de staat en het waargenomen gebrek aan invloed, en daardoor kiezen voor niet-democratische 'oplossingen'.

2. De Nederlandse regering en de Europese Unie moeten democratie tot topprioriteit maken. Wij roepen op een speciale gezant voor democratie aan te stellen op nationaal niveau en een speciale Europese commissaris voor democratie op EU-niveau. Deze functionaris, ondersteund door een stafafdeling, moet zich inzetten voor het versterken van democratie in het buitenland, de eigen democratie verdedigen en verbeteren, en interdepartementale samenwerking coördineren.

3. De universele waarden die ten grondslag liggen aan democratie mogen niet ondergeschikt worden gemaakt aan andere belangen en moeten centraal staan in een coherent buitenlands beleidsprogramma.

Democratische landen moeten hun geloofwaardigheid als bevorderaars van democratie en menselijke veiligheid herstellen en versterken door democratische principes niet op te offeren aan economische belangen of geopolitieke overwegingen, zoals terrorismebestrijding. Democratische ambities en principes verdienen een centrale rol in vredesopbouw, ontwikkelingshulp, het SDG-beleid, de klimaatagenda en wederopbouw. Dit impliceert meer aandacht en financiering voor projecten die gezamenlijk worden ontwikkeld en uitgevoerd door nationale of lokale overheidsinstanties en maatschappelijke organisaties, met sterke anti-corruptieprincipes.

4. De Europese Commissie en EU-lidstaten moeten in alle gevallen vasthouden aan de fundamentele waarden van de EU en alle beschikbare middelen inzetten om deze te beschermen, inclusief maar niet beperkt tot het rechtsstaatsmechanisme. EU-fondsen mogen niet beschikbaar komen voor regeringen die anti-democratische beleidsmaatregelen uitvoeren of checks-and-balances en de algemene rechtsstaatsarchitectuur ondermijnen. De EU kan en moet meer doen om democratisering, mensenrechten en anti-corruptie te ondersteunen.

We hebben meer democratie nodig!

5. In veel landen staan democratische waarden en structuren onder druk. Mensen in representatieve democratieën zijn gefrustreerd door het gebrek aan invloed dat zij ervaren. Maar als er een probleem is met democratie, is de oplossing méér democratie! Wij roepen overheden en maatschappelijke organisaties op om samen te werken aan de creatie van betere, meer representatieve en democratische bestuursmodellen. Onze verbinding via het internet en digitale hulpmiddelen stelt democratieën in staat inclusiever en directer te zijn dan ooit tevoren.

Er zijn talloze positieve voorbeelden van participatieve en directe democratie, waaronder burgerpanels, burgerberaden en burgerinitiatieven. Versterking van democratie kan en moet ook plaatsvinden op het niveau van organisaties, instellingen en bedrijven. Modellen van overleg, co-creatie en gezamenlijke besluitvorming zouden in de hele samenleving en politiek moeten worden toegepast.

Het adagium "Niets over ons, zonder ons" zou standaardpraktijk moeten worden. Beleidsmakers moeten, met een intersectionele benadering, in nauw overleg staan met de groepen die door het beleid worden geraakt en hun perspectieven in het proces meenemen. Dit is vooral belangrijk voor mensen die vaak ondervertegenwoordigd zijn in de politiek: vrouwen, jongeren, mensen met een praktische opleiding en diverse achtergronden.

6. Wij roepen de Nederlandse regering op om een nationaal anti-corruptieprogramma te ontwikkelen en uit te voeren, zowel in Nederland als wereldwijd. In dit programma moet speciale aandacht worden besteed aan de wijze waarop Nederlandse wetten en bedrijven internationale corruptie faciliteren en daarmee democratisering belemmeren.

Democratische landen moeten adequate en langdurige steun bieden aan pro-democratische krachten en individuen

7. In autocratisch geleide landen hebben het versterken van de uitingsmogelijkheden van burgers en het ondersteunen van de veerkracht van burgerinitiatieven en onafhankelijke groepen bewezen bij te dragen aan de preventie van tirannie, corruptie en geweld. Wij roepen overheden, donoren en maatschappelijke organisaties op om de steun aan deze kritische stemmen in autocratieën te intensiveren, vooral aan de meest kwetsbaren en degenen die te maken hebben met meervoudige en intersectionele vormen van discriminatie. Steun en bescherming moeten ook worden georganiseerd voor dissidenten in de diaspora.

8. Het creëren van betere voorwaarden voor een democratisch sociaal contract is van groot belang, door dialoog en samenwerking tussen politici en burgers te vergemakkelijken.

We moeten de volgende generatie actieve burgers informeren via formeel en informeel burgerschapsonderwijs, en de volgende generatie politici en maatschappelijke actoren versterken door middel van gerichte training. Specifieke aandacht moet uitgaan naar de inclusie van ondervertegenwoordigde groepen, waaronder vrouwen, jongeren, minderheden, LGBTI+ personen en mensen die te maken hebben met meervoudige en intersectorerende vormen van discriminatie.

9. Nationale overheidsactoren in zwakkere democratieën missen vaak de politieke wil om democratie, anticorruptie, mensenrechten en rechtsstaat te ondersteunen. In gevestigde democratieën hebben politieke elites zich de afgelopen jaren niet voldoende uitgesproken voor en volhardend ingezet voor de verdediging van democratie. Om publieke eisen voor fundamentele veranderingen van onderaf te versterken, moeten middelen worden verschoven van het nationale naar het lokale en subnationale niveau. Meer middelen moeten beschikbaar worden gesteld voor langdurige ondersteuning en (kern)financiering van actoren (maatschappelijke organisaties en/of lokale overheden) die activiteiten organiseren op lokaal en subnationaal niveau. Dit sluit ook aan bij de prioriteit van lokaal eigenaarschap van het Ministerie van Buitenlandse Zaken.

10. Hoewel sancties tegen bepaalde staten en individuen logisch en nuttig kunnen zijn, moeten we totale of langdurige isolatie van gewone burgers in autocratische landen (zoals Rusland) vermijden.

Totale isolatie stelt machthebbers in staat om maximale controle over hun bevolking te behouden. Dit lijkt sterk op de logica van de Koude Oorlog. We moeten voorkomen dat we vast komen te zitten in een nieuwe Koude Oorlog. Het is essentieel om open kanalen te behouden naar burgers, met name onafhankelijke initiatieven en kritische stemmen.

Verbetering van de EU-steun voor democratie, rechtsstaat en mensenrechten

11. Nederland moet als lidstaat van de Europese Unie en de Raad van Europa actief bevorderen dat democratie, mensenrechten en rechtsstaat bovenaan de agenda van deze organisaties staan. Er moeten meer middelen worden geïnvesteerd in lidstaten, in landen die willen toetreden tot de EU, en in repressieve regimes:

a. De oorlog in Oekraïne mag niet worden gebruikt als voorwendsel om het interne rechtsstaatsmechanisme van de EU te verzwakken.

Geen enkele lidstaat mag weggelaten worden met ernstige schendingen van de rechtsstaat. Zorgen over de rechtsstaat en respect voor fundamentele rechten in EU-lidstaten mogen niet worden genegeerd. Het vrijmaken van fondsen terwijl de zorgen onverminderd ernstig blijven, zou schadelijk zijn en een verraad aan de zaak waarvoor veel Oekraïners vechten.

b. De EU-uitbreidingsstrategie is fundamenteel gebrekkig.

Technocratisch transactionalisme levert geen resultaten op in kandidaat-lidstaten die nog steeds worden bestuurd door etnonationalistische elites (bijvoorbeeld in de Westelijke Balkan). In plaats van deze centrale overheden te financieren, moet de Europese Unie meer steun direct richten op lokale overheden en maatschappelijke organisaties, in het bijzonder democratie- en mensenrechtenverdedigers, anti-corruptieorganisaties en initiatieven die burgerschap bevorderen en toepassen.

c. De EU moet investeren in vrede en participatie en de gecoördineerde EU-steun aan geweldloze bewegingen in autocratieën opschalen.

Er moet een conceptueel kader worden ontwikkeld dat hun potentieel erkent om de risico's van gewelddadige conflicten te verminderen en democratie en de rechtsstaat te bevorderen.

d. EU-lidstaten moeten de aanbevelingen van de Rechtsstaatrappporten van de Europese Commissie implementeren. Hoewel niet juridisch bindend, heeft elk land baat bij uitvoering. Dit geldt ook voor landen met goed functionerende democratieën, waaronder Nederland.

e. Instrumenten van de Raad van Europa die democratie bevorderen, fundamentele rechten beschermen en respect voor de rechtsstaat waarborgen – zoals de Commissie van Venetië – verdienen blijvende steun en moeten zowel binnen als buiten Europa worden toegepast

Ondersteuning van democratie in Oekraïne en Oost-Europa

12. Als reactie op de oorlog in Oekraïne hebben veel landen hun defensiebudgetten verhoogd. Maar als Oekraïne nu het strijdtoneel is tussen democratie en autocratie, moeten we ook meer investeren in democratie, mensenrechten en anti-corruptie. Militaire steun kan hooguit een situatie creëren waarin democratie zich in Oekraïne verder kan ontwikkelen, binnen internationaal erkende grenzen. Wij roepen overheden en donoren op om meer middelen beschikbaar te stellen ter ondersteuning van democratisering in Oekraïne. Wederopbouwprogramma's voor Oekraïne moeten burgergericht, bottom-up en inclusief zijn. De zogenaamde Lugano-principes benadrukken het belang van transparantie, verantwoording, democratische participatie en betrokkenheid van meerdere belanghebbenden. Het Nationaal Herstelplan van Oekraïne bevat echter nog weinig aandacht voor decentralisatie, anti-corruptie of partnerschappen met maatschappelijke organisaties. Donoren en overheden moeten aandringen op naleving van de Lugano-principes in wederopbouwprojecten.

13. Wij roepen de Nederlandse regering op om, in het licht van de oorlog in Oekraïne, haar steun voor democratie, mensenrechten, anti-corruptie en rechtsstaat in Oost-Europa, de Kaukasus en de Westelijke Balkan te intensiveren. Wij bevelen aan om als eerste stappen onmiddellijk een minimum van 5 miljoen euro beschikbaar te stellen voor MATRA-NFRP-subsidies in 2023 en een structurele verhoging van het budget voor de daaropvolgende jaren voor te bereiden. Strategieën voor "Building Back Better" vereisen een commitment voor de langere termijn, geduld en doorzettingsvermogen.

Een onafhankelijk Nederlands fonds voor democratie, mensenrechten, rechtsstaat en anti-corruptie!

14. De Nederlandse overheid kent brede subsidies toe voor projecten, variërend van innovatie in het bedrijfsleven tot diversiteit in cultuur.

Er is echter onvoldoende financiering voor maatschappelijke organisaties die een essentieel onderdeel vormen van de checks and balances in een democratie. Deze organisaties hebben daardoor vaak niet de middelen om effectief toezicht te houden op alle aspecten van onze democratie, zoals mensenrechten, digitale rechten, veerkracht tegen buitenlandse inmenging, vrije en pluralistische media, anti-corruptie en de rechtsstaat.

Wij roepen de Nederlandse overheid daarom op om middelen beschikbaar te stellen voor dit doel. Om efficiëntie en onafhankelijkheid te waarborgen, moeten deze middelen gemakkelijk toegankelijk zijn en verdeeld worden door een entiteit die losstaat van en onafhankelijk is van de overheid.

15. Om duurzaamheid te garanderen en intergenerationele conflicten te vermijden, is het cruciaal dat samenlevingen de voordelen van beslissingen voor toekomstige generaties – degenen die nog niet geboren zijn – in overweging nemen.

De belangen van toekomstige generaties in al hun diversiteit moeten worden meegenomen in de huidige democratische besluitvorming.

Technologische bedreigingen voor democratie bestrijden

16. Terwijl democratieën technologie kunnen gebruiken om te innoveren, te verdedigen en te versterken, moeten ze proactief optreden tegen technologische bedreigingen voor democratie en veiligheid.

Wij roepen democratieën om het gevaar in te zien van de existentiële dreiging van informatie-ecosystemen die worden vervormd door het Big Tech-bedrijfsmodel, gericht op het verzamelen van persoonlijke data en aandacht, terwijl het serieuze journalistiek ondermijnt en onze samenlevingen polariseert.

Wij, de mensen, eisen technologie die de mensheid dient in plaats van ons, onze gemeenschappen en onze democratieën in gevaar te brengen. Wij eisen een beter internet waar burgers toegang hebben tot vitale infrastructuur en informatie en kunnen gedijen dankzij verbinding en participatie, zonder te worden gereduceerd tot producten in een slinkse surveillance-economie.

Wij pleiten voor een wereld waarin geen miljardair algoritmes kan aanpassen en het lot van miljarden mensen kan veranderen zonder democratische controle en verantwoording. Wij eisen technologieën die niet kunnen worden ingezet als wapens door binnenlandse of buitenlandse vijanden van democratie en veiligheid.

Democratie onder druk - oproep tot actie

1. Ontwikkel, samen met de overheid en maatschappelijke organisaties, een geïntegreerde langetermijnstrategie voor democratie-ondersteuning en -bevordering.
2. Creëer een speciale gezant voor de democratie op Nederlands en Europees niveau
3. Maak democratie centraal in buitenlands beleid, de klimaatagenda, vredesopbouw, ontwikkelingshulp en wederopbouw, zonder deze ondergeschikt te maken aan economische of geopolitieke belangen.
4. Handhaaf en pas het EU-rechtsstaatsmechanisme toe.
5. Creëer betere, meer directe democratische bestuursmodellen, zoals burgerpanels, burgerversamelingen en initiatieven volgens het principe "niets over ons, zonder ons."
6. Ontwerp een nationaal anti-corruptieprogramma en corrigeer (Nederlandse) wetten die internationale corruptie mogelijk maken.
7. Versterk kritische stemmen in autocratieën en dissidenten in de diaspora.
8. Versterk de volgende generatie actieve burgers via burgerschapsonderwijs en versterk jonge politici en activisten via training, met specifieke aandacht voor ondervertegenwoordigde groepen.
9. Verschuif meer middelen naar pro-democratische actoren op lokaal en subnationaal niveau.
10. Ondersteun sancties, maar vermijd totale isolatie van gewone burgers – geen nieuwe Koude Oorlog.
11. Zet democratie, rechtsstaat en mensenrechten bovenaan de agenda van de Europese Unie en Raad van Europa
12. Betrek ontheemde gemeenschappen en professionals in ballingschap in een burgergerichte, bottom-up en inclusieve wederopbouw van Oekraïne.
13. Verhoog de MATRA-NFRP-subsidies voor democratie in de Europese buurlanden.
14. Richt een onafhankelijk Nederlands fonds op voor democratie, mensenrechten, rechtsstaat en anti-corruptie.
15. Neem de belangen van toekomstige generaties mee in besluitvormingsprocessen.
16. Bestrijd technologische bedreigingen voor democratie en gebruik technologieën die de democratie vernieuwen, verdedigen en versterken